

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА АГРАРНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: СТРАТЕГІЯ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ

Розроблено концептуальну модель формування економічної безпеки на регіональному рівні. Визначено внутрішні та зовнішні загрози та запропоновано стратегію економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні.

Ключові слова: економічна безпека, регіон, аграрна сфера.

Разработано концептуальную модель формирования экономической безопасности на региональном уровне. Определены внутренние и внешние угрозы и предложено стратегию экономической безопасности аграрной сферы на региональном уровне.

Ключевые слова: экономическая безопасность, регион, аграрная сфера.

The conceptual forming model of the economical safety at the regional level is development. Internal and external threats are defined and the agricultural sphere economical safety strategy at the regional level is suggested in this article.

Key words: economical safety, region, agricultural sphere

Постановка проблеми. Серед багатьох країн Європи і світу Україна має вагомий аграрний потенціал. Але трансформаційні процеси в аграрному секторі України відбуваються без достатньо сформованих механізмів правового, економічного та соціального спрямування, що негативно впливає на діяльність інфраструктури ринку і господарських відносин у виробничому секторі. Негативні економічні наслідки економічних реформ перетворились у вагомі загрози національній безпеці країни у всіх її сферах, особливо в аграрній. До основних загроз розвитку аграрного сектора необхідно віднести низьку ефективність сільськогосподарського виробництва; недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення; проблему деформації цінкових пропорцій; нерациональне використання земель сільськогосподарського призначення; проблему забезпеченості основними виробничими засобами; недосконалість інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури аграрного ринку; низьку матеріальну зацікавленість робітників АПК тощо.

Зростаюче значення аграрного сектору в аспекті прискорення темпів економічного розвитку держави, підвищення її конкурентоспроможності, формування стану економічної безпеки, а разом з тим і відсутність достатнього теоретичного підґрунтя для формування засад розвитку аграрної сфери свідчить про актуальність цієї важливої проблематики та необхідність подальших наукових і прикладних її досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування стану економічної безпеки розглядали О. Бандурка, В. Геєць, М. Єрмошенко, М. Камлик, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, Я. Жаліло, В. Горбулін, О. Гріневич, Б. Губський, С. Мочерний, В.Й. Ольшевський, А.І. Сухоруков, О.І. Барановський О.С. Власюк, Ю.М. Пахомов та інші науковці.

Невирішена частина загальної проблеми. Разом з тим у працях названих учених категорія «економічна безпека» досліджується в основному

на макроекономічному рівні і лише частково – на регіональному рівні [1] та галузей, а наукові спроби дослідження теоретико-методичних основ формування стану економічної безпеки аграрної сфери взагалі, по суті, є лише фрагментарними [2].

Метою статті є розробка концептуальної моделі формування та стратегії економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні

Виклад основного матеріалу. Причин, що зумовили такий стан справ аграрної галузі, досить багато, але головна з них – це низька ефективність державного регулювання через відсутність стратегії розвитку. До інших варто віднести: відсутність послідовної державної політики щодо підтримки розвитку аграрного сектора, безсистемність і некомплексність розв'язання завдань аграрної реформи, недосконалість національного законодавства щодо забезпечення економічної безпеки в аграрній сфері.

Внаслідок кризових явищ, поглиблення деструктивних процесів у сільському господарстві країни відбулося зниження ефективності, що переконливо свідчить про необхідність розроблення стратегічних напрямів докорінної модернізації його галузей на основі застосування системи інноваційних проектів, раціонального використання земельних ресурсів, матеріально-технічної бази, робочої сили українського села. Як вважає П.Т. Саблук, першочерговим завданням слід вважати законодавче забезпечення переведення агропромислового виробництва на дотаційну основу з бюджетних коштів держави, як це прийнято в світовій практиці Він наголошує: „Саме тому єдиний вихід із складної ситуації – формування модернізованої аграрної сфери на засадах заінтересованості держави та селянина в ефективному розв'язанні сільських проблем [3, с. 4,9].

Вважаємо, що необхідно продовжувати реформування аграрного сектора відповідно до умов формування розвиненого ринкового середовища, інституційних змін в економіці України, радикальних перетворень у відносинах власності. Тому пропонуємо концептуальну модель забезпечення економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні (рис. 1).

Для розробки механізмів реалізації економічної безпеки, які визначаються комплексом заходів, необхідно визначити інтегральний показник економічної безпеки за такими складовими: виробничо-фінансова, матеріально-технічна, соціально-економічна, еколого-техногенна.

Забезпечення стабільного економічного розвитку аграрної сфери регіону вимагає визначення довгострокових цілей, пріоритетів розвитку, передбачення шляхів активного інтегрування у загальнодержавні суспільно-економічні процеси. Це вимагає нових підходів у реалізації регіональної політики, створення умов для формування економічної безпеки області.

Стратегічною метою розвитку області є підвищення рівня життя населення та вихід на якісно нові соціальні стандарти шляхом широкомасштабного економічного зростання.

Зазначимо, що агропромисловий комплекс має високу чутливість до зовнішніх впливів, які важко спрогнозувати та оперативно відреагувати.

Подолання зовнішніх загроз пов'язане з загальним економічним зростанням країни, поліпшенням її міжнародного іміджу, посиленням ролі при вирішенні загальносвітових проблем, у тому числі продовольчої.

Рис. 1. Концептуальна модель забезпечення економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні

Однак найнебезпечнішими є внутрішні загрози. Вони, як правило, зумовлюються економічними проблемами, мають стійкий характер, зачіпають одночасно інтереси декількох суб'єктів економічної діяльності, взаємно впливають одна на одну, породжують інші загрози (табл. 2).

Стратегія формування економічної безпеки аграрної сфери (далі Стратегія) визначає шляхи, за якими передбачено виведення економіки сільського господарства на динамічне зростання та розробку механізму реалізації заходів щодо формування економічної безпеки аграрної сфери. Реалізація їх має забезпечити економічну безпеку аграрної сфери в умовах регіонального господарювання. Вона містить напрямки, які передбачають ефективне функціонування аграрного сектору, наповнення бюджетів усіх рівнів, підвищення доходів населення, у т.ч. рівня заробітної плати, покращання стану на ринку праці, створення збалансованої ринкової та соціальної інфраструктури, забезпечення сприятливого навколишнього середовища, екологічної та техногенної безпеки в життєдіяльності регіону.

Стратегія базується на аналізі існуючого стану соціально-економічного розвитку та баченні майбутніх процесів розвитку регіону на найближчу перспективу. Вона передбачає застосування структурними

Таблиця 2

Ризики та загрози економічній безпеці аграрної сфери Черкаської області

Фактори, які формують ризик, загрозу		Імовірні наслідки
Внутрішні загрози		
1	Низькі темпи підвищення рівня життя населення; суттєве розшарування населення; відставання рівня життя від відповідних показників в розвинених країнах.	Гальмує розвиток людського потенціалу; може призвести до соціального напруження в суспільстві
2	Низький рівень платоспроможного попиту на продукти харчування переважної більшості населення	Призводить до межі насиченості ринку продовольства та гальмує збільшення його виробництва
3	Недостатній контроль з боку держави та суспільних організацій над безпекою та якістю продуктів.	Підвищує загрозу здоров'ю нації або окремих соціальних груп
4	Незадовільна матеріально-технічна база, низька технологічна та технічна оснащеність.	Збільшує залежність від зовнішнього ринку за рахунок недобору врожаю
5	Відсутність дієвого механізму ціноутворення АПК; диспаритет цін на сировину, засоби виробництва, готову продукцію та послуги у відповідних видах діяльності.	Призводить до високих темпів зростання цін на продовольство, міжгалузевого диспаритету цін, зниженню економічного інтересу у сільського товаровиробника
6	Посилення залежності по окремих видів харчових продуктів від їх імпорту	Гальмує розвиток відповідних вітчизняних виробництв, вплив із країни валютних ресурсів, погіршує фінансовий стан країни.
7	Низький рівень впровадження інновацій, принципово нових розробок на «ноу-хау» у сільському господарстві.	Гальмує розвиток аграрного сектора, призводить до відставання від світового науково-технічного прогресу
8	Недостатність, нестабільність або відсутність нормативно-правової бази.	Посилює деструктивні тенденції у виробництві та споживанні
9	Слабка інформаційна база, яка не дозволяє правильно оцінити резерви і можливості; несистемність моніторингу стану аграрного сектора та продовольчої безпеки	Веде до помилок при визначенні оціночних рівнів продовольчої безпеки, стану галузі та напрямів оперативних заходів
10	Дефіцит кваліфікованих кадрів; низький рівень знань керівників АПК міжнародних правил торгівлі та відповідного законодавства інших країн.	Гальмує інноваційно-технологічний розвиток галузі; можливі втрати при проведенні зовнішньоекономічної діяльності
11	Недостатній досвід активного захисту національних інтересів у міждержавних стосунках та з міжнародними організаціями.	Погіршення іміджу країни у цілому; економічні витрати АПК.
12	Криза платежів та неефективність фінансового, податкового та страхового регулювання.	Нестабільність фінансового стану підприємств галузі; імовірність банкрутства

13	Недостатній рівень державної фінансової підтримки підприємств АПК	Сприяє збільшенню внутрішніх цін на вітчизняну продукцію над світовим
----	---	---

Продовження таблиці

Зовнішні загрози		
1	Погіршення кон'юнктури світових цін на окремі товари українського експорту та підвищення цін на імпортне продовольство	Сприяє відпливу сировини із країни та погіршенню споживання продуктів населенням
2	Низька якість імпортованих харчових продуктів у цілому, збільшення генномодифікованої продукції	Посилює екологічну напруженість, є загрозою для здоров'я нації
3	Розширення виробництва біопалива із сільськогосподарської продукції та сировини	Зменшує площі посіву с/г культур, передбачених на споживання населенням, зазнає втрат родючості землі
4	Використання організаційних та економічних важелів ТНК з виробництва сільськогосподарської продукції	Створюються штучні бар'єри для експорту вітчизняної продукції, порушується баланс по окремих видах продовольства
5	Використання різних програм і субсидій для розширення експорту розвиненими країнами та формування ними агресивної експортної політики	Призводить до недобросовісної конкуренції, підвищує зростання імпорту
6	Втрата традиційних ринків збуту сільськогосподарської сировини та продовольчої продукції	Економічні втрати держави і виробників сільгосппродукції, зменшення ефективності аграрного сектора
7	Входження до міжнародних торговельно-економічних зон та організацій	Дотримання міжнародних угод і зобов'язань не завжди вигідних для вітчизняних товаровиробників

підрозділами облдержадміністрацій, райдержадміністраціями, механізму регулювання економічної безпеки аграрної сфери в процесі її реалізації.

Стратегія економічної безпеки аграрної сфери Черкаської області є складною, динамічною, різноспрямованою, відкритою та інтегрованою до загального механізму національної економічної безпеки системою.

Тому для формування економічної безпеки аграрної сфери важливо процес прийняття стратегічних рішень спрямовувати на забезпечення оптимального співвідношення прибутку та витрат суб'єктів господарювання, щоб зміст управління економічними ризиками розглядався з позиції забезпечення системи заходів не лише для нейтралізації негативних наслідків проблемних ситуацій, а й для запобігання їх виникненню.

Вступ країни до СОТ вимагає розробки нових підходів до стратегії формування економічної безпеки агропромисловим розвитком Черкаської області. Вона повинна бути розроблена з урахуванням особливостей їх виходу на нові зовнішні ринки збуту з урахуванням економічних загроз.

Основними пріоритетними напрямками запобігання та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні мають стати:

забезпечення раціонального використання земельних та інших природних ресурсів в аграрному секторі та основних матеріальних засобів;

застосування ресурсозберігаючих технологій; ефективне використання трудових ресурсів; забезпечення стабільності формування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів;

залучення інвестицій та прийняття рішення про вкладення власних (внутрішніх), позичкових і залучених фінансових, майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування;

розвиток інноваційних процесів і впровадження їх результатів у забезпечення екологізації, інтенсифікації аграрного виробництва та економічної безпеки держави.

Мета реалізації стратегії полягає у виведенні економіки на динамічне зростання, впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку, зміцнення конкурентоспроможної позиції регіону як інтеграційної складової національної економіки. Динамічного розвитку прогнозується досягти саме за рахунок використання власних можливостей і незадіяних потенційних резервів, а також зміцнення інвестиційної привабливості регіону для притоку достатніх обсягів внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Для реалізації Стратегії необхідно здійснити пошук шляхів забезпечення економічної безпеки. Одним з основних інструментів участі держави у процесі формування економічної безпеки аграрної сфери є забезпечення її фінансової підтримки. Адже причинами низької ефективності бюджетної підтримки сільського господарства виявилися нестабільність та недосконалість механізмів розподілу на надання бюджетних асигнувань і порушення бюджетної дисципліни, зокрема невчасне перерахування бюджетних коштів та відсутність контролю за їх цільовим використанням.

Висновки. Теоретичне узагальнення щодо сутності, змісту, місця економічної безпеки аграрної сфери регіонального рівня в системі національної та регіональної безпеки, а також результати проведеного автором анкетування стали підґрунтям для розробки концептуальних основ Стратегії економічної безпеки, як підсистеми, що вбудована в систему Стратегії економічного розвитку Черкаської області.

Література

1. Вавдіюк Н. С. Критерії вибору стратегії забезпечення економічної безпеки регіону / Н. С. Вавдіюк // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. пр. – Львів: Інтереко, 2005. – С. 298–304.

2. Коваленко К. В. Забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств в умовах регіонального господарювання : дис. ... канд.ekon.наук: 08.00.04 / Коваленко Катерина Володимирівна. – Луганськ, 2009. – 223 с.

3. Саблук П. Т. Концептуальні аспекти модернізації аграрного виробництва та розвитку сільських територій в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2010. – № 8. – С. 3–9.